

ПЕДАГОГІКА СЕРЦЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ДАНИЛА ТУПТАЛА (ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО)

1. Власов Д.А. Технологические процедуры создания электронного ученика / Д.А. Власов, Л.С. Кузина, В.М. Моисов. – М.: МЭСИ, 2001. – 118 с.

2. Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів. – К.: Знання, 2005. – 8 с.

3. Самородский П.С. Методика профессионального обучения: Учебно-методическое пособие для преподавателя специальности “Профессиональное обучение” / Под ред. В.Д. Симоненко. – Брянск: Изд-во БГУ, 2002. – 90 с.

4. Федосова Л. П. Комплексное методическое обеспечение предметов и профессий / Л.П. Федосова. – М.: Владос, 2006. – 253 с.

5. Христочевский С.А. Электронные мультимедийные учебники и энциклопедии С.А. Христочевский // Информатика и образование. – 2000. – №2. – С. 70 – 77.

6. Яковенко Т.В. Методика структуривання навчального матеріалу за модулями в професійному навчанні / Т.В. Яковенко // Освіта Донбасу. – 2004. – №2. – С. 93 – 96.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2009

УДК 378.036:78

Валентина Бондаренко, аспірантка кафедри педагогіки
Полтавського державного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

ПЕДАГОГІКА СЕРЦЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ДАНИЛА ТУПТАЛА (ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО)

У статті проаналізовано просвітницько-педагогічний аспект діяльності Димитрія Ростовського, що базувався на засадах християнського гуманізму та розкривається творчий вклад мислителя у розробку теорії та практики педагогіки любові.

Ключові слова: духовність, мораль, педагогіка, просвітництво, виховний простір, християнська любов.

Постановка проблеми. Зміни суспільних цінностей та ідеалів, що нівелювали духовність і мораль, особливо активізувалися ще за часів Петра I, реформаторська діяльність якого, у тому числі й в освіті, мала не лише позитивні здобутки. Саме за царювання Петра розпочалася руйнація осередків народної духовності, витіснення тієї безцінної мудрості, що забезпечувала моральне і духовне формування людини. Скасування патріаршества, створення синодальної системи, повне підпорядкування державним чиновникам церкви, яка до того часу існувала як фінансово незалежна одиниця і витрачала значні кошти на благодійність: утримання шкіл, лікарень, книгодрукування, створення запасів продовольства для підтримання усіх нужденних тощо. Державницька машина вже тоді потребувала нових завоювань, коштів і професійної освіти, яка б готувала кадри для її зміцнення. Духовність, моральність і доброчинність були не на часі.

Перша половина XX століття, “уславлена” на території Російської імперії жовтневим переворотом, привела до принципового заперечення релігійних, духовних і національних

цінностей, що проявилось у відокремленні церкви від держави та школи, але не від суспільства. Упродовж століття душа вважалася сферою релігії. Вона, як ідеальна субстанція, не заслуговувала на увагу, і тому в радянський період науково-педагогічною спільнотою ігнорувалася. Поняття “духовність”, “дух”, “душа” не відображали тогочасної ідеології і були викреслені з виховного процесу радянської школи, що привело до поширення авторитарної педагогіки, насиченої технократичним змістом і пристосованої для вирішення завдань економіки.

Політичні зміни, що відбулися після розпаду Радянського Союзу, призвели до соціально-економічних реформаций і подальшого ігнорування суспільством духовного начала. Домінування матеріальних цінностей над духовними привело до край збіднілого уявлення дітей, молоді й навіть дорослого населення про такі чесноти як любов, віра, благочестя, совість, відповідальність, шанування старших, прояв співчуття. Утраті духовних орієнтирів української спільноти сприяла і відсутність національної ідеї. Вакуум у той же час заповнили жорстокість, насилля, нетерпимість, ненависть, моральна розбещеність, марнотратство та цинічне ставлення до повсякденного.

ПЕДАГОГІКА СЕРЦЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ДАНИЛА ТУПТАЛА (ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО)

Аналіз останніх досліджень. На нашу думку, виправити ситуацію зможе лише визнання духовних орієнтирів провідними характеристиками процесу формування особистості. Неоціненним на цьому шляху буде звернення до православних виховних традицій, що спрямовувалися на вдосконалення внутрішнього світу людини шляхом уподоблення Творцю. Саме внутрішній світ людини став у центрі уваги багатьох видатних мислителів минулого. Ідеї виховання християнських чеснот ми знаходимо у працях Я.А. Коменського, І.Г. Песталоцці, Ж-Ж. Руссо, Г.С. Сковороди, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського. Зацікавленість діяльністю релігійних діячів минулого, які зверталися до внутрішнього, особистісного світу кожної людини, не перестає бути актуальною і на сьогодні.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). У статті ми маємо на меті проаналізувати просвітницько-педагогічну діяльність нашого співвітчизника – Данила Туптала (Димитрія Ростовського), відомого агіографа, літописця, педагога, перекладача, поета, драматурга, релігійного мислителя, проповідника та доброго пастиря середини XVII – початку XVIII століття та прагнемо привернути увагу до християнської любові, як найпріоритетнішої складової, на яку спирався святий у процесі вдосконалення особистості.

Виклад основного матеріалу. Інтерес до духовного доробку мислителя не згасає понад півтора століття. Різні аспекти життя Димитрія Ростовського, його проповідницької, літературної та пастирської діяльності, а також етичне вчення досліджували: М. Боянівська, В. Величковський, І. Жиленко, С. Йосипенко, М. Маккавейський, В. Недосекін, В. Нечаєв, В. Нічик, М. Попов, А. Преображенський, І. Огієнко, Б. Яценко та інші, але його педагогічна та просвітницька діяльність досліджена лише фрагментарно (арх. Антоній (Фіалко), Б. Год, Е. Дніпров, В. Калугін, А. Марушкевич, О. Сухомлинська).

Данило Туптало – син уславлених батьків-достоїнників, вихований у кращих традиціях козацької педагогіки, яка утверджувала високий статус батьківського і материнського авторитету, духовні та релігійно-моральні цінності. З одного боку, козацьке оточення звиятного сотника та кнителя Кирилівського монастиря Сави Григоровича Туптала сприяло формуванню у малого Данила честі, гідності, підготовки до подолання життєвих труднощів. З іншого – благочестива мати Марія Михайлівна оповила турботою, любов'ю, добросердечністю та милосердям. Потужна опіка духовних ієрархів,

зокрема Йосипа Нелюбовича-Тукальського, Варлама Ясинського, Лазаря Барановича, Мелетія Дзика, а також гетьманів Івана Самойловича, Івана Мазепи та інших, сприяли визначенню життєвого шляху майбутнього святиителя – морально-духовне просвітництво на засадах християнського гуманізму. Про високе призначення наставленого в монастир Димитрія досить влучно писав у своєму листі його друг, учитель і наставник з малих років – Мелетій Дзик "...для посіяння слова Божого в серця ваші" [10, 75].

"Любов над усе!" – це проникновенне гасло супроводжує Димитрія Ростовського протягом усього життя. Тема любові має свій відбиток навіть у архієрейському гербі святиителя. Його "Полум'яне серце" якнайкраще відображало життєве призначення Димитрія. У світовій культурі поняття "вогонь" і "серце" вживаються як глибокозмістовні світоглядні символи. Вогонь часто тлумачиться як символ світла, активності, очищення, любові, а символічне значення серця полягає у наданні йому ознак життєвої сили та духовного центру людини [11, 372].

Димитрій Ростовський визнавав об'єктом духовно-морального виховання – серце; мета цього виховного процесу полягала у навчанні серця любові, а завдання – у спрямуванні процесу наповнення серця відповідним змістом (розвивати любов до усього Божественного), а при його „затемненні” (ураженні гріхом) – очищенні. Православний мислитель був твердо переконаний, що тільки за умови єдності з Богом "...ми просвітили б нашу душевну сліпоту, виправили б нашу сердешну кульгавість, ...воскресли б до добродійного життя" [5, 251]. Димитрій Ростовський був переконаний, що усе, що проходить через серце людини, набуває відповідного забарвлення. Чисте серце забезпечує світлість думок, настроїв, почуттів, переживань, і навпаки, їх затемнення, якщо воно уражене гріхом. Серцем людина говорить із Богом, і саме на нього впливає Господь, коли бажає виправити людину. "Достукатися" до сердець своїх вихованців, запалити в їх серцях вогонь любові й постійно підтримувати це внутрішнє джерело світла – саме у цьому мислитель вбачав своє духовне призначення. Любов'ю і терпимістю він оточив свою паству та спонукав її до духовних і тілесних змін, духом любові наповнив створену ним монастирську школу, з любов'ю та вірою проголошував проповіді, любов'ю дихали та мироточили усі духовні тексти святиителя.

Процес "дітородіння", пройшовши тривалий

ПЕДАГОГІКА СЕРЦЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ДАНИЛА ТУПТАЛА (ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО)

шлях становлення, зусиллями чеського мислителя Я.А. Коменського сформувався у цілісну теорію виховання людини, науку педагогіку, що має свої закономірності, практичне застосування та вимагає творчого, натхненного та мистецького впливу з боку педагога. Так само і український мислитель Данило Туптало порівнював процес водіння по життю з мистецтвом, проповідуючи його як духовне і тілесне удосконалення особистості (“богоуподоблення”). Цієї довершеності, на думку мислителя, можна досягти, спираючись на основоположні християнські цінності – Віру, Надію та Любов. Проповідник з України, як представник київської філософської школи, традиційно розглядав Віру та Надію, як шляхи пізнання і поведінки людей, а Любов – як провідника інтелектуальних пошуків для осягнення величі Творця [12, 68 – 76].

Димитрій Ростовський сповідував ідею єдиного виховного простору. Чи сповняться серця вихованців любов'ю, буде залежати від того, хто і що оточує їх на шляху їх морально-духовного перетворення та просвічення. Так, на думку мислителя, у цьому процесі участь беруть і безпосередньо впливають на формування звичок, поведінки, способу життя вірян, як небесні представники (Всевишній, Матір Божа, Ангел Охоронець, Церква), так і земні (батьки, оточення, духовні наставники, школа). Без взаємної любові усіх учасників цього процесу, на думку святителя Димитрія, неможливий душевний контакт, взаєморозуміння та результат (“добрі плоди”).

У духовно-моральному перетворенні християн первинна роль, на думку святителя Димитрія, належить Всевишньому, який спостерігає за усіма з висоти “...як батько на чад, як пастир на овець, ...щоб знати нужди і потреби та надати кожному допомогу” [5, 272]. Сподіватись на Божу підтримку, допомогу та милосердя може тільки той, чиє серце підігріває віра та любов до Спасителя. Підтверджують цю думку наступні слова Димитрія: “...чи може теплий віск приліпитися до льоду? Ніяк не може! Так і милосердя Моє..., не може допомогти тобі, якщо серце твоє холодне” [5, 150]. Димитрій Ростовський виділив два способи пізнання Бога – вірою і любов'ю – та зазначав: “...пізнавши і увірувавши, ...возлюбили. Хто може полюбити річ не пізнавши?” [5, 396]. Усі, хто йдуть життєвим шляхом з вірою, любов'ю й істинним покайням – заслуговують на Божу любов, благодать та опіку.

Визнає мислитель за небесного покровителя

чад і Матір Божу, бо “...вона (Діва Марія – В.Б.) має три золоті вінці: дівства, мученичества і учительства..., бо і безумних навчає розуму” [5, 116]. Саме Пресвята Діва своєю чистотою перевершує навіть ангелів і є тією останньою інстанцією, котрій Святий Дух велів “пасти грішників”, навчати “безумних розуму”, захищати, наставляти їх на шлях спасіння, слухати та приймати їх молитви.

Димитрій був переконаний, що відповідальність за вчинки християн несуть і Ангели небесні, бо “...Кого стороняться ангели, того оточують біси” [5, 124]. Між ангелом і людиною є родинний зв'язок, вони є синами Божими; і Ангел, за задумом Творця, як старший брат приставлений оберігати та захищати молодшого.

Православний мислитель уважав, що до переліку вихователів цілісної особистості разом із Всевишнім долучається і Церква. Христовою Церквою Димитрій Ростовський називав не рукотворний храм, а зібрання усіх віруючих, яких возлюбив Господь і за яких положив душу Свою. Святу Церкву мислитель порівнював з матір'ю, що усіх своїх дітей, без винятку, зігріває та годує, при цьому “...добрих любить, а злих терпить і милосердствує про них” [5, 221]. Нести спільну відповідальність за душі “овець Господніх”, опікуватися чистотою їх сердець, подавати приклад праведного життя та істинної любові – саме такі напрямки визначив Димитрій Ростовський у діяльності цього осередку.

Великого значення у вихованні дитини Димитрій Ростовський надавав сім'ї. Він уважав батьків першими земними наставниками, які вестимуть дітей у складний світ буття, закладатимуть традиції виховання духовних цінностей і з цього приводу слушно зауважив, що “...свята гілка росте від святого кореня, добрий плід указує на добре дерево...” [8, 313]. На його думку, саме родина є тією домашньою Церквою, її першоосередком, взаємовідносини якої будуються на любові. Саме у сім'ї бережуть і розкривають образ Божий, вчать жити за небесними законами. Батьківське виховання святитель порівнював з митцем, а малу дитину – з чистою дошкою; і від того “...який образ намалює на ній митець, добрий чи поганий, святий чи грішний, янгола чи біса, – такий назавжди і залишиться” [9, 116].

Вибудовуючи свою духовну педагогіку, Димитрій, на сторінках повчальних творів неодноразово привертав увагу до важливості процесу виховання дітей. Дитина повинна ствердитися у доброті, милосерді, любові, і тому на цьому шляху вона потребує допомоги

ПЕДАГОГІКА СЕРЦЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ДАНИЛА ТУПТАЛО (ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО)

дорослого. Християнський обов'язок православного оточення, ознаку його істинної любові до ближнього Димитрій Ростовський вбачав у навчанні невігласів, наставлянні грішників, у прояві турботи за дотриманням Христових заповідей. До виховного оточення просвітник відносив “добрих друзів”, “начальствующих” і схвалював їх прагнення допомогти подолати гріхове, а при потребі “...навчити, ...усовістити, викрити, бо від викриття у людині часто відбувається велике виправлення” [5, 240]. Святитель наводить неспростовний аргумент зі Святого Письма: “Немає більшої любові, як положити душу за друзів своїх” (Ін. 15, 12 – 13), бо твердо переконаний, хто не любить ближнього свого, як самого себе, той не має щирої любові і до Бога.

Турбота про майбутнє та любов до вихованців спонукала Димитрія Ростовського долучитися до вибудовування образу ідеального учителя. Святитель Димитрій наголошував, що відтворення образу Божого в людині залежатиме від рівня духовності, моральності й чесності духовних наставників, яким Господь довірив турбуватися про душі “овець своїх”, любити праведних, проявляти терпимість і не втрачати надії, очікуючи виправлення грішників. Святитель Димитрій уважав, що дітям потрібний наставник, щоб злі люди не зіпсували їх душі та не збили їх із праведного шляху. Навіть віслоки мають свого пастиря, дорікав пастир тим батькам, які не дбали про те, щоб знайти своїй дитині духовного наставника. На його думку, невід'ємною ознакою учительного дару є любов до вихованців. У зверненнях до пастирів мислитель стверджував, що без любові буде складно досягти поваги і довіри вихованців, навчити їх любити Бога та ближніх. Архіпастир запевняв, що відчуття вихованцями наставницької любові сприятиме тому, що усі повчання духовного отця вони сприйматимуть, як благодатні настанови, що формуватимуть у них бажання змінитися як зовні, так і зсередини. Усвідомлюючи важливу роль педагога (наставника, пастиря) у духовно-моральному просвітленні, удосконаленні, “богоуподобленні” пастви, Димитрій Ростовський співзвучно з вищезазначеним наголошував, що “...не лише праці, але й великого мистецтва вимагає пастирська справа” [7].

Український просвітник Данило Туптало, як високоосвічена людина, надавав великого значення не тільки вихованню, а й навчанню і пропагував “любомудріє”: “О, любомудріє! О, дивна філософія...”, “...навчишся у них (мудреців минулого – зазначено В. Б.) розуму, звикнеш до мудрості”, “Ми вважаємо мудрість найзначнішою

і найяснішою, коли вона ... і других урозуміє, просвічує і робить мудрішими” [5, 97, 98, 105]. Відповіддю на своє риторичне запитання: “Що більше надає розуму, як не навчання?” – стала архієрейська школа, яку Димитрій відкрив, турбуючись про необхідність “просвітлення” ростовської пастви, та наповнив її духом традиційної дисципліни, гри та свободи. Маючи від природи м'яке серце і лагідний характер, святитель запропонував поєднати учнів та учителів теплими сімейним стосунками, а руйнівному духу схоластики протиставив дух християнської любові. Школу, яку відвідувало 200 учнів, Димитрій утримував власним коштом, кращі учні отримували стипендію, учителі – належну платню. Для забезпечення навчального процесу він придбав два глобуси (земний та небесний), карти, підручники, слов'яно-грецькі та греко-латинські лексикони, зошити для учнівських письмових робіт. Турбувався наставник і про випускників, а тим, хто закінчив її курс, давав місця при церквах та наказував клірикам з повагою ставитися до їх посади. Займався цим митрополит з великою любов'ю і сам перевіряв успіхи учнів, спостерігав за їх моральністю та благочестям. Релігійно-моральне виховання учнів – предмет особливої турботи святителя. Він сам наставляв учнів на добру поведінку, наказував вихованцям відвідувати богослужіння і ревносно слідував за його виконанням. Печаллю у серці архіпастиря відгукнулася негарна поведінка учнів, прогнівила і змусила видати наказ з погрозою поставити “сеньора” слідувати за порушниками [3, 79].

Тогочасні шкільні правила були досить суворими і навіть забороняли учням відлучатися зі школи, збиратися по двоє-троє і навіть перешіптуватися. “Добрий пастир” надав своїм учням широких преференцій: канікули тритижневі, відпочинок у дні великих церковних свят і на святки. Серед розумних задовольнень ростовської школи особливе місце займали театральні діалоги. “Батюшка наш пресвятійший”, а саме так називали святителя учні, ніколи не карав за відставання у навчанні, хоча перед очима учнів завжди були різки, але більш надійним засобом він уважав запис у журнал помилок і визнання учнями своєї провини, пропонувалося учням і помолитися святим. Більш дієвим виховним засобом Димитрій уважав заохочення школярів за успіхи. Так, за визначні досягнення учнів нагороджували позачерговими канікулами, запрошували на вакації до батюшки (індивідуальні заняття) для читання та тлумачення Старого заповіту – узимку і Нового – улітку.

ПЕДАГОГІКА СЕРЦЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ДАНИЛА ТУПТАЛА (ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО)

Сподвижник віри та благочестя проголошував похвалу слову, бо, на його переконання, добре слово здатне "...і злих робити добрими" [1, 112]. Він говорив про користь читання Святого Письма, підкріплюючи це словами Івана Золотовустого: "...язик через читання привчається до добромовлення, а душа приймає духовні крила, просвічуючись сяйвом Сонця правди, ... читання надає душі сили, ...робить душу любомудрою та не допускає захопити її гріховним пристрастям..." [6]. Як вправний літератор та умілий проповідник, Димитрій Ростовський блискуче засвоїв прийоми та звороти мови, умів переконливо, аргументовано донести до слухачів слова, які вражали своєю емоційністю, силою доказів та, водночас, ясністю, легкістю та сердечністю. Його любов до людей і гаряче бажання допомогти їм у добрі змушували його пристосувати своє вчене слово до розуміння всією паствою. Саме у ростовський період його проповіді звільняються від схоластики, а слово стає "живим". Слід нагадати, що святителя прижиттєво визнавали одним із найкращих "казнодіїв" і пієтистів, тож у своїй учительській діяльності він намагався прищепити любов до словотворення і своїм учням. Так, мови викладалися у школі не як мертві, а як живі, учні дебатували з питання "Хто вище до Бога: Іоан Богослов чи Іоан Предтеча?", але диспут закінчувався примиренням, і кожен з них хвалив того, кого перед цим захищав суперник. Досконало учні володіли латиною і навіть писали нею вірші та композиції [3, 48].

Педагогічного керівництва (водіння, спрямовування, наставляння) потребували не тільки діти, але й дорослі. Для православної педагогіки важливим є не стільки фізіологічний вік, скільки "духовний". Ще Ісус Христос та його послідовники-апостоли порівнювали своїх вірян із дітьми й зверталися до своїх слухачів, як до дітей, бо їх з'єднували узи духовного народження. Узагалі, у православній педагогіці звернення на зразок "діти, чада" використовувалися, як дидактичний прийом і спрямовувалися на людей, які тільки стали на шлях пізнання премудрості. Відповідно до новозавітної традиції вибудовував свою педагогічну систему (педагогіку любові) і Димитрій Ростовський. Святитель Димитрій уважав, що і духовним наставникам слід ставитися до своєї пастви, наслідуючи ролі Всевишнього та Матері Божої, як батькам до дітей – із любов'ю у серці та співчуттям. Він закликав наслідувати роль Ангела Небесного, як старшого брата, який завжди готовий захистити і допомогти, та як доброго друга, який завжди поруч і може застерегти від неправильних вчинків,

а при потребі – вказати на певні вади. Свою першу пастирську промову на ростовській землі Димитрій саме так і розпочав: "Господь послав мене, і я прийшов з любов'ю до вас, як батько до дітей, ...як брат до братів, як друг до любих друзів своїх" [4, 143]. Проповіді та Слова просвітителя у більшій мірі були розраховані на дорослу аудиторію, а літургійні, духовні діалоги – на дитячу. В основі цих звернень – любов до пастви, турбота про спасіння душі кожної людини. Святитель Димитрій свої благодатні поради на неокріпшу, непросвітлену ростовську паству спрямовував, прагнучи зцілити їх "дитячі душі", наситити духовним, посіяти зерна любові. Звертаючись до пастви, Димитрій говорив, що усе зло від того, що люди мало люблять одне одного, що все спасіння у любові, яка є взаємоперетворюючою, і "...кожен може стати чудотворцем, якщо полюбить ворога свого" [5, 645].

Митрополит Ростовський постійно шукав різні форми і засоби впливу на розум і серця своєї пастви. Для цього він змодернізував Катехізис (деякі дослідники заперечують авторство Димитрія Ростовського і вважають його автором Ісаю Косинського), і саме ця діалогова форма про віру проіснувала аж до часів Катерини II [10, 63]. Своїми пастирськими турботами про розширення християнських виховних засобів Димитрій задумав скласти коротку, зрозумілу та доступну за коштами для простого народу біблійну історію. Про цю подію святитель писав в одному із своїх листів: "...книжицю не дуже велику..., щоб всякий міг недорого купити" [10, 76]. Широкий зміст біблійної історії був доповнений літописом світської, але за характером це була морально-виховна праця, у якій Димитрій Ростовський спирався на повчальні ("нравоучительні") біблійні історії. І після закриття ростовської школи Димитрій продовжував просвічувати паству і тому не припиняв нагадувати пастирям, що їх основний обов'язок – турбуватися про спасіння душ людських. Для цього Димитрій усіх священників увіреної митрополії зобов'язав "повчати народ" у дні недільних та святкових служб, коли у храм приходило багато православних сім'ями – читати святі книги та супроводжувати їх власними тлумаченнями. Пастирі повинні вчити вірян молитвам, але підходити до цього диференційовано. Так, "малоспособним" пропонувалося для початку засвоїти три молитви (Ісусову, Отче наш та Богородице Діво), для усіх інших кількість не обмежувалася, але визначалися, як обов'язкові, Ісусова молитва, Царю Небесний, Трисвяте, Отче наш, Вірую в

**ПЕДАГОГІКА СЕРЦЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ
ДАНИЛА ТУПАЛА (ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО)**

єдиного Бога, Богородице Діво, Достойно. Як найбільш простий, але найдієвіший спосіб вивчення молитов Димитрій обрав спільне, “хорове” їх промовляння у храмі [3, 95].

Висновки з даного дослідження.

Узагальнення результатів досліджуваного питання дає нам підставу констатувати, що Данило Туптало (Димитрій Ростовський), поставивши перед собою завдання зробити людей кращими і добрішими, керувався у своїй діяльності євангельським гаслом “Любов над усім!”. Усі педагогічно спрямовані дії святителя мали на меті лікувати недуги суспільства, йшли від його широкого серця та несли у собі полум’яний вогонь любові в серця кожної людини. Православний мислитель сповідував ідею єдиного виховного простору, що формувався на засадах любові, чистого серця, світлих помислів і милосердя. Процес водіння по життю (педагогіку) сприймав як мистецтво, дійовими особами якого повинні стати, як небесні (Всвишній, Матір Божа, Ангел Охоронець, Церква), так і земні представники (батьки, оточення, духовні наставники, школа). У справі вдосконалення особистості просвітник великого значення надавав не тільки вихованню, а й навчанню та пропагував любов до знань. Димитрій Ростовський доклав зусиль до формування образу ідеального наставника, основною професійно-особистісною рисою якого повинна стати любов, бо тільки пастирська любов може посіяти у серцях вихованців Любов, Віру та Надію. Руйнівному духові схоластики тогочасних шкіл архіпастир протиставив дух християнської любові, що об’єднав учителів та учнів ростовської школи.

Отже, упровадження форм західних шкіл за умов наповнення їх вітчизняним змістом і духом, гуманність і вимогливість відносин “Учитель-Учень”, зв’язок навчання з вихованням, диференціація навчання, зародження ідей самоврядування, осмислення напрямів освіти не тільки дітей, а й дорослих (андрагогіки),

збагачення змісту естетичного виховання – усе це є підтвердженням прогресивних поглядів святиителя Димитрія, що базувалися на засадах християнського гуманізму, стержнем якого стала взаємоперетворююча Любов.

1. Димитрий (Туптало), митрополит. Келейный летописец святителя Димитрия Ростовского с прибавлением его жития, чудес, избранных творений и Киевского синопсиса архимандрита Иннокентия Гизеля / общ. ред. Е.А. Лукьянова; введ. ст. примеч., указ. О.В. Кириченко. – М.: Паломник, 2000. – 703 с.
2. Києво-Могилянська академія в іменах, XVII – XVIII ст. / В.С. Брюховецький (ред.), З.І. Хижняк (упоряд.). – Енциклопедичне вид. – К.: Видавничий дім “Академія”. – 736 с.
3. Маккавейський Н.К. Святий Димитрій, митрополит Ростовський, як пастирь і пасторолог/ Миколай Корнильевич. – К., 1910. – 179 с.
4. Опыт православной педагогики/ Сост. А. Стрижаева, С. Фомин. – М.: Педагогика, 1995. – 256 с.
5. Проповеди и поучения святителя Димитрия Ростовского. – Киев: Изд-во имени святителя Льва, папы Римского, 2007. – 725 с.
6. Святитель Димитрий Ростовский. Летопись, повествующая о деяниях начала миробытия до Рождества Христова. – Режим доступу: <http://nika.com.ua/index.php?Lev=keleyniyet>.
7. Святитель Димитрий Ростовський. Поучение О паству́рствѣ духовних паству́рей”. – Режим доступу: http://www.omolenko.net/otechnic/SVDimitry_.
8. Св. Димитрий Ростовский. Сочинения в 12-ти томах. Т.2, М., 1904. – 564 с.
9. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – К.: Наукова думка. – 912 с.
10. Соболев Валентина. Пам’ятна книга Дмитра Туптала. – Варшава: Турса, 2004. – 216 с.
11. Тарасов О.Ю. Икона и благочестие: Очерки иконного дела в императорской России / Олег Юрьевич Тарасов. – М.: Прогресс, Традиция, 1995. – 496 с.
12. Універсальні виміри української культури: [монографія / гол. ред. Рижко В.А та ін.]. – Одеса: Друк, 2000. – 216 с.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2009

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d b

“Óñĩ³õ – öå ñāyòî â÷îðàøíuíāî āíÿ. Ûî āîñÿāíóóî, òî āæå ° ðāāēüüî”.

$\dot{a}\dot{e}\dot{a}\dot{a}\dot{a}\dot{i}^3\dot{e}$ $\dot{a}\dot{i}\dot{e}\dot{o}\dot{i}\dot{d}$ $\dot{i}\dot{a}\dot{a}\dot{a}\dot{a}\dot{i}\dot{a}^3\div\dot{i}\dot{e}\dot{o}$ $\dot{i}\dot{a}\dot{o}\dot{e}$, $\dot{i}\dot{d}\dot{i}\dot{o}\dot{a}\dot{n}\dot{i}\dot{d}$
 $\dot{A}\dot{I}\dot{I}$ $\dot{O}\dot{e}\dot{d}\dot{a}\dot{r}\dot{i}\dot{e}$

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d b